

Nó, tóż mómy już chnetki półowa tego (kiejsik) festelnie zimowego miesiõnca. A mie sie spõminõ, jak to kiejsik za bajtla nasza Starka siõdała bez zima snami, bajtlami wele kuchynianego pieca, abo wele kachloka we izbie i – kiej sie już łogiyn łozhajcowõł do imyntu – napoczynala łozprawiać roztomajte gyszichy, bery i bõjki. Nõjwiyncyj gyszichtõw bõło ło utopcach, ło Skarbniku, ło rojbrach i rabsikach, ło Pistulce i Elijaszu... nõ i ło Liczyrzepie (Rzepiórze) abo Duchu Gór. Ło tym Skarbku toch już tyż we radijoku mocka berõł, tóż terõzki można ło tym Liczyrzepie, tym barzij, iżech latoş jedna bõjka ło Duchu Gór przełõżõł ze polskigo na nasze jedynymu mojimu kamratowi ze Rudy Ślõnskij. Tõż tyż posuchejcie gyszichta łõd naszych przocieli ze Dolnego Ślõnska, kajsik łõd Karkonoszy, znacy sie ze Gór Łolbrzimich.

Legynda Ducha Gór siõngõ jesce strzydniowiyczõ – jeji napoczniyncie kupluje sie neşci ze pohańskim kultym zdrzõdła Łaby (Elby) – i sknõłtowanõ bõła jesce ku tymu ze starodõwnym Światowitym (Swantewitym), kierymu zawdy skłõdali te dõwniyjsze ludzie we łofyrze czõrne kokoty. Při wkludzaniu krzeşcijõnstwa kcieli wyplynić dõwniyjsze przywyki i zastympowali tego Światowita şwiyntym Witym, kierego zimbolym tyż bõł bezmać czõrny kokot. Powiarki ło tym Duchu Gór (inakszij: Karkonoszu, Rzepiórze, Rzepoliczu, miymieckim Rübezahlu abo czeskim Krakonoşu) byli ale ciyngiy festelnie widziane. Nõjsõmprzõd bõł łõn pokazowany nkej fest zły duch, czechmõn. Piyrşie ukõzanie go na łõbrõzku wandluje sie ze pierõnym staryj karty (mapy) Ślõnska, kierõ wypokopiõł nasz Ślõnzõk Martin Helwig we 1561 roku. Jes ci to na isto niyzwykłõ stwõra, ftorõ deczko przypõminõ lelynia, ftory styrcy na zadnich şłapach. Mõ ci tyż take fest gałyńziate horny, rõgi i dziobelski łõgõn, małe sornikowe kopytka, a we gracach dziyrzi srogi knebulec, kiery stryrcy sztram do gõry. Pokõzany jes ze prõfilu ze flapicõm łõbrõcõnõm we prawõ strõnã. Łõbrõz tego Rzepiõra jes dzisiõj mało widziany, chocia pomaluşku wrõcõ sie nazõd.

Nõjbarzij wywołany jes inkszy łõbrõz Liczyrzepy – blank zwiykowanego chopa, kiery podpiyrõ sie kosturym we łõbleczyniu jegra, myşliwca. Tak jakosik łõd XVII wiyku przestõł łõn już być ino tojflym, kiery wzbudzõ strach. Powstało ci wtynczõs sporze legyndõw łõ niym. Jedna şnich gõdõ ło tym, jak to Liczyrzepa porwõł şwidnickõ ksiynżnõ, kierõ dlõ łõbrõcyniõ jego uwõgi, przikõzała ci mu rachować rżepy we polu, a kiej ino niy dõł pozõr – zarõzki niyskorzij sorkła mu, şmiytła. I stela można jes ci te jego miano Liczyrzepa. Ale juzaş na drugij zajcie Łaby mianowali ci go Rübezahl. Łõd tego miymieckiego miana niyjaki Stanisław Belza wywiõd we 1898 roku inksze miano „Liczący rzodkiewki”. Bo to bezmać radiski kõzała tymu czechmõnowi rachować ta ksiynżnõ. Jesce inksze prõbowali skuplować, sknõłtlować te wszystkie miana (choby Zygmunt Bogusz Stęczyński we takim şzykownym poymacie „Śląsk”) ze mianym Rzepolicz abo Rzepiór. Tak prõwdõm, to dziepiyro Jõzef Sykulski ugrõntowõł te gryfniste miano – Liczyrzepa.

Szłoby sie sam ale tyż festelnie wadzić, bo sóm i take, kiere tuplikujóm, co te miymiecke słówecko Rübezahl abo Rübenzahl niy wandluje łod słówecka Rube (rzepa, burak) i „zahlen” (rachować), ino skuplowane to ci jes ze słóweckami Rabe (kruk) i jesce blank staromiymieckim słóweckim Zabel (dzioboł). Jesce inksze eklerujóm cosik skuplowanego ze Górami Ryfyjskimi (Riphaei Montes) ale niy bydymy sam za tela wynokwiać, bo sóm jesce miana łod Pepików – Krakonoš abo Krkonoš, i niy poradza wymiarkować kaj by my sie doklehtali. Łobrózki tego Liczyrzepy idzie trefić na isto wszandy tam we Karkonoszach, we cółkij Kotlinie Kłodzkij. Wieluch malyrzy go pokazowało na swoich bildach, choby ino taki Moritz von Szwind abo tyż we podziymiach, lochach Kłodzka na takij szykownyj płaskorzyźbie.

Ludzie, kiere tam pod tymi Karkonoszami, Górami Łolbrzymimi miyszkali, wypokopiyli, stworzyli sie takigo łoszkliwego nójprzodzij ducha gór, kiere wachowół skarbów skukanych we tych górach. Po ździybku tyn dziobołek przerodziół sie we galantniyszô figóra, kierô już terôzki wiyncyj pómôgała ludzióm niźli jim szklódziyla. Narodziyla ci sie tyż ta legynda kajsik we XVI wiyku za sprawóm bergmónów (haviřy), kierzy zuchtali we tych górach za goldym i inkszymi krószczami, a kiej sie jim ino niy udôwało, to wszyjsko zawdy swólali na tego czechmóna. Łóścieg „liczyrzepa” ból łoszkliwy i łobelżywy, i beztóz tyn Rzepiór miół być festnie zymstliwy dlô kôždego, fto głósno te miano rzyknół. Łón sóm bezmać kciół, coby ci łó niym gôdali „Pón Jan” a to beztóz, co wandlowół sie łod ludzi, ból neści synkiym hudobnygo szwieca, kierego włósnô mamulka przeklyna jesce we kolybce. Za sztrofa swańdół sie, przetwiyrół po tych Karkonoszach i bajstłowół ci mocka łoszkliwych i giździorskich szpasów i paskudów.

Tyn tyż Liczyrzepa zôwistnie wachowół swoich szaców i blank nic ci go niy poradzióło zestrachać. Ale tyż we jednyj takij gyszichcie pisół jedyn istny (blank już ale niy miarkuja fto):

„Odśloniwszy okno zobaczysz cuda, gdyż nie ma na świecie drugiego miejsca równie bogatego. Możesz sobie wziąć skarbów ile tylko uniesiesz, po czym zasłoń okno, zamknij drzwi, połóż klucz na miejscu i odejdz. Ja dwa razy to miejsce znalazłem, ale ponieważ złota źle użyłem, przeto już trzeci raz tego miejsca znaleźć nie mogłem.”

Króm dobrych rzeczy jednakowóz tyn sprzykny szatón, Duch Gór niyjednygo kciół przelynknóńć. Pokazowół sie we łosobie teligo zwałitego, srogigo chopa, ftory grół na gynślach, złóbcokach tak, co cółkô zymia dyrgotała, a kiej juzaś ciepnół te gynśle łó zym, łozlygół sie, łozbrzymiwół krach podany na rzgmot. Czasym przebyłkół sie za niydzwydzia abo jakosik stwora, howado i rzigół ci łogniym abo ciepół krupami srogimi jak pónki na ludzi, kierzy przymykali ku jego zómkowi. Bez pochyby tyn duch Gór Łolbrzymich, szucman i wachtyrz, pón i sprawca gór jes na isto farbistóm perzólnóm, kierô przidôwo nadbytnigo szmaku tymu ci wandrowaniu po tych górach. Idzie go tyż ujzdrzić we górach. Choby ino takô dupnô bergówa, zimbol Szczelińca Wielkiego (Große

Heuscheur, Velká Hejšovina) we Górach Stołowych, kiero mianujóm na prôwdą blank roztomajcie: rôłz to Liczyrzepóm, rôłz to juzaś „małpoludym”. Idzie tyż ci łónego ujzdrzić na tle Ścian Broumovskich.

Mô ci tyż tyn Liczyrzepa swój grób we Szklarskij Porymbie ... ale cy richticzny, to sie niy byda wadziół. Gryfniście tyż jesce pokôzany jes we kłodzkich lochach na takij płaskorzyźbie ze brodóm i kosturym.

Wiycie, kiejby tak spytać starzików abo staroszków, fto tak na isto, prôwdóm jes sprawcóm cółkich Karkonoszy, bez wahaniô łodpedzóm – Karkonosz mianowany ci tyż Liczyrzepóm. Karkonosz to duch i pón tych gór i roztomajcie ludzie ło niym godajóm. Jedne fest przipiyrajóm, iże przewiyrzgniynty ci we czyrstwygo staroszka, wykłudziół jich na dobrô drôga, kiej zabałamónicyli sie, zapodziółli pojstrzód gór i felsów. Inkszym juzaś miół sie bezmac łodgrôżać śmiyrციóm i gónić jich bez cółki dziyń po górach. Neści te, kierymi łobszół sie pón gór niyprzijôciylsko, zawółali na niygo:

– Liczyrzepo!

A tego razinku miana tyn ci Karkonosz prôm p niy ciyrpi. Po jakiymu? Anó, przipóminô mu łone jego jedzinô miyłość i gańba nôjsrogszô jakij doznół. A bóło to wszyjsko podle raje tak:

Dôwno, dôwno tymu, jesce za starego piyrwyj nad takim lyśnym kawiorciym trefiół ci łón ból cera ksiónża świdnickigo – Dobrogniywa. Frela to bóła na isto szykownô, szarmskô i niypodobnie mónrô. Przoli ji wszyjskie rity i to wrółz na polskich i na czeskich dwórach. Niy dziwota, co i tyn Duch Gór Karkonosz festelnie sie w nij łozmiyłowôł; nó, ból blank gupi za nióm. Wypokopiół, co musi mieć ta dziółcha ino dlô sia. Jak uzdół, tak zrobiół. Przełonacóny we sroge wietrzisko porwół, zdropiół Dobrogniywa na łoczach cółkigo świdnickigo dwóru i ku tymu jeji szaca – modego Mieszka, ksiónża Racibórza.

Ciepli sie do kóni rity i hajda! pogzuli za niymi. Ale tak po prôwdzie, to kiery kón te wietrzisko dognô? Karkonosz szmyrgnół i tak ci ta niyszczysnô ale moc szykownô Dobrogniywa do swojigo palastu we wnóntrzu góry Śniyżki ze uciychóm zakłudziół. Ledwa dziółcha sie ździebko łocuciyla, napoczła zarôłki medikować jakby ci sam tymu Karkonoszowi drapsnóć, śmietnónś. Napoczła fest markirować, co ji przónie tego Ducha Gór festelnie pochlybiô. Wrółz tyż ci fest mekrowała, kwiónczała i wynokwiała na wszyjsko naobkoło.

– A cóż ci to za życie dlô ksiónżyj cery? – ślimtała. – Kaj moje dwórki, słółki? Kaj rity, kierzy majóm mojã szwarność i szumnota podziwiać i głóścić cółkimu światu? Cóż tyż to ze cia za srogi Pón Gór, eżli niy môsz dwórcanów? – urzinała sie łoszkliwie śniygo.

Myślała, co tym knifym zasmyńdzi Karkonosza i zmierznie mu sie łóna. Można tyż tym tupłym przimusi go, nagóni go do tego, coby jóm do łojca łodkludziół. Atoli Duch Gór ból tak w nij łozmiyłowany, iże blank nic ci go niy szterowało ciepanie machów, pokazowanie muków i mekrowanie Dobrogniywy. Łón swojóm takóm całbrowanóm siyłóm bali i dwór, szykowny palast dlô nij wycalbrowół. Drapsnół ci kiejsik na wiyrch, na ziym i przismyczół modziutke,

zowcite rzyпки (a można to byli i te radiski?). Niyskorzij przełónacół je, przeweksłowół na hóże dziółszki i krzypkich modzioków. Nó ja, po pôruch dniach rzyпка zwiynęła, tedyć ci i dwórki, i rityry zdziazieli i zemrzili. Poszół Karkonosz po nastympne rzyпки a sam ci już zima na dworze, śniygym zasúło cółke pola i lasy... we tym miyłósnym zagawcyniu niy merknół blank, co podzim mô sie ku łostatkowi i cióngnie srogi mróz. Ale niy ból tyż ci tyn cółki Karkonosz gupi jak fónt kudeł, ło niy! Przibrół figóra pijynżnego handlyrza i na krzydłach wiatru pogzuł do Wrocławiu. Tam nakupiół mocka, éma roztomajtych gyszynków dlô swojij roztomiyłyj i co ku tymu nójważniysze – spatrzył sie nôsiynie rzyпы. Posiół je we ekstra narychtowanyj górskij piyczarze. Zagnół do roboty roztomajte skrzoty i cwerigi, kiere wyrómbali we ścianach sroge łokna, coby klara świyciýła tym flancóm. Zacałbrowanym zakłyńciym skrympłowół srogigo górskiego dracha, coby ta gróta łogrzywół. A wszyjskie ci tam inksze stworzynia żyjónce u korzynyów gór, musieli te flance rzyпы podlywać. Bez tyn czôs Dobrogniywa kciała na gwółt dać skôzać ksiónży raciborskimu, jak miółby sie dó nij, do tego jeji heresztu dokludzić. Posywała piscoły, fligi i hrahory. Wiynkszóścióm posłańce zatrzaśli sie po dródze ale jedyn, jedziny cóny hrahor dofurgnół do cyłu.

Ledwa Miyszko dowiedziół sie kaj ta jego roztomiyło wiykuje i bôwi, dosiód nójgibszego kónia i wypolół, pogzuł w dróga. Nó, i stało sie, co dokludziół sie do tego zacałbrowanygo palastu we tym samym łoka mrziku, we kierym hyrny ze sia Karkonosz pedziół do ksiynżny:

– Paniczko moja, ze wszyjskich nójgryfniyszô! Moja rzyпа dojdzała już blank do wytarganiô. Kôż! Kogo jô ci sam móm śnij terôzki wycałbrować?

– Mieszka ze Racibôrza – łodrzykła mu wrôz Dobrogniywa.

– Niy trza! – zabrzmiał do łozpuku głos łode dźwiyrzy. – Joch tu, do usug twojich paniczko. Zarôzki bydziesz frajnô!

– Nó, niy tak zarôzki – pedziół blank niyzmiyszany Karkonosz. – Nójprzodzij musisz dokôzać, iże barzij niżli jô, zasugiwôsz na przónie ksiynżnicki. Łoddóm ci jóm, jak szafniesz jedyn mój łobsztalónek.

– Nó tóż, niech i tak bydzie – zgodziół sie Miyszko. – Ale i jô byda miół prawo cie sprôwdzić.

– Dobra. A to jes mój byfjyl: dokôż, co jeżeś za tela zabrany i pijynżny, coby Dobrogniywie wszyjskie zbytki i luksusy zapywnić, zagwarantjyrować. Pokôż mi sam zarôzki wszyjskie swoji skarby.

Pofurgli wiytrzyyskiym do Racibôrza, kaj Miyszko zebrół ze sia Karkonosza do swoji szackamery. Kiej ino Karkonosz łobejzdrzół gynął te wszyjskie miechy ze goldym gruchnół śmiychym:

– I to mô być jakiesik ci tam bogajstwo wôrte ksiynżnicki Dobrogniywy? Pódź sam ino, jô ci pokôżã richticzne skarby.

Ledwa wypedziół te słowecka, znôdli sie łoba juzaś we kómnacie górskiego palastu, kaj skrzôty usuli kolyjne góry bergów złóta, strzybła i drógocynnych

kamiyni. Spuściół gowa Miyszko, bo przy bogajstwie Karkonosza ból lichotóm i żebrokiym.

Pocieszół sie jednakowóz wartko i gôdô:

– No, dobra, wygrôleś. Terôzki na mie dran dać ci mój łobsztalónek.

Łobejzdrzymy, eźli ty poradzisz brónić swoich skarbów. I w tym łoka mrziku wycióngnół swój miycz, swój szwert.

Po darymnicy Karkonosz próbowół całberskich knifów i we nôjdzikszô gadzina sie zmiyniół. Niydźwiydź, lyjw a bali i jedyn łogrómnućny drach połómali sie pazurska na tarczy Miyszka i szmyrgli przed łostrzym jego szebli.

Na ta kwilka wyglónała ino Dobrogniywa.

– Eźli zôdyn swôs ny poradzi swojij wyższóści pokôzać, dozwołcież, co jô sam zigera skôża – rzykła. – Mój szac, a niyskorzij chop musi być móndry. Dokôźcie swoja szpryma we rachowaniu. Ty, Karkonoszu, porachujesz rzyпки, kiereś dló mie zasiół. A ty, Miyszku, môsz porachować bogajstwo, kiere we tyj kómnacie poczywo. Wygrô tyn, fto gibcij mój łobsztalónek szafnie i ani sie ło ździebko niy łochybi.

Uradówół sie Karkonosz, iże mô na isto lekszyjszy łobsztalónek, i do piyczary podeptół. Wartko rzyпки porachowół ale na łostatek sie jesce deczko zawahół.

– A eźlich sie majtnół, przejdźrôł? – miarkuje se. – Lepszij bydzie to jesce rôłz sprôwdzić.

Zatyl Dobrogniywa ze Miyszkiym ani myśleli ło dodôwaniu klómpków goldu do dijamyntów i rubinów. Fuknyli na kónia i tela jich szło ujzdrzić. Ani na łoka mrzik niy przisztopowali aże do samyj Świdnicy, kaj tyż ci wartko bóło sroge i szumne wiesieli.

A biydnymu Karkonoszowi po tym stopierónskim przóniu łostała srogachnô gańba i łoszkliwe miano Liczyrzepy, kiere mu nadali karkónoske górôle.

Jednakowóz do terôzka, kiej modyj dziolsze we tych Górach Łolbrzimich za tela sie niy wiydzie, niy mô mazła, ludzie prawióm:

– Ta to na isto Liczyrzepa mô rôd. Pewnikiym jes do Dobrogniywy podano!

Nó, i to by można stykło na dzisiej a berół, spóminół jak we kôždô niydziała przy śniôdaniu

Ojgyn z Pnioków